

Međunarodni odnosi

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 327.51(262) + 355.43 + 359

Strategije sigurnosti mediteranskih zemalja*

Radovan Vukadinović

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Sredozemlje, taj barometar svjetske političke klime, posjeduje golemu stratešku važnost. Sedamnaest mediteranskih zemalja imaju različite ekonomske, političke, socio-kulturne i vjerske značajke. U ovisnosti od svog položaja, zemlje Sredozemlja usvajaju različite strategije sigurnosti. Neke su od njih članice NATO, dok se neke oslanjaju na vlastite oružane snage. Moćne pomorske flote supersila vladaju morem. Borba za nezavisnost ili želja za konsolidacijom svog suvereniteta navele su nekoliko zemalja tog područja da se zalažu za demilitarizaciju, neutralizaciju i pretvaranje Sredozemlja u »zonu mira i suradnje«. Ovo je dugoročna sigurnosna strategija nesvrstanih mediteranskih zemalja.

Svaka analiza postojećih odnosa na Mediteranu nužno otvara pitanje definiranja sigurnosti. To je vezano uz činjenicu da je taj dio svijeta ovisan o djelovanju mediteranskih i izvanmediteranskih aktera koji u tom značajnom geostrategijskom prostoru realiziraju svoje aktivnosti, globalnog i užeg regionalnog karaktera, postavljajući splet ciljeva i interesa koji imaju svog utjecaja i na ponašanje mediteranskih zemalja. Istodobno u toj regiji djeluju i snage koje su zainteresirane za pronalaženje novih putova i prevladavanje postojećeg stanja.

Intenzivna fizička prisutnost supersila na mediteranskom moru i na njegovim obalama; mogućnost vršenja utjecaja na niz zemalja koje su vezane uz njihov društveno-politički razvoj ili trebaju prijateljstvo supersila; stalna i gotovo nerješiva kriza na Bliskom istoku; postojanje dodatnih kriznih žarišta na mediteranskom području, i na kraju, opća nestabilna situacija — sve su to karakteristike razvoja na Mediteranu, što uzrokuje pojačanu zabrinutost među mediteranskim zemljama i narodima. U takvoj situaciji razumljivo je da mediteranske zemlje ne mogu biti pošteđene utrke u naoružanju i da su posebno osjetljive na realizaciju vlastite sigurnosti.

* Izlaganje u sekciji »Nesvrstanost i druge strategije sigurnosti za nenuklearne zemlje«, podtema IV na Svjetskom kongresu IPSA-e u Parizu u srpnju 1985.

Problemi definicije

S obzirom na kompleksnu međunarodnu situaciju s kojom se suočava 17 mediteranskih država, veoma je važno postaviti pitanje kakvu vrstu sigurnosti ta skupina različitih zemalja želi ostvariti? Bez da se ulazi u velike teorijske elaboracije, može se ustvrditi da termin *strategija* pretpostavlja postojanje »sistema znanstvenih znanja i vještina (teorija i praksa) o pripremanju i vođenju rata i o upotrebi sile radi ostvarivanja određenih vojnih, političkih i ekonomskih ciljeva«. ¹ Ukoliko se iz ove definicije ispusti: »pripremanje i vođenje rata«, strategija tada prije svega podrazumijeva želju da se osigura dovoljna sila, koja bi mogla služiti određenoj nacionalnoj politici kao sredstvo postizanja sigurnosti.

To automatski otvara potrebu definiranja termina *sigurnost*, koji je toliko mnogo upotrebljavan i analiziran, ali samo djelomično objašnjavan. Odradimo li sigurnost kao »odsustvo bilo kakvog straha od napada, ugrožavanje interesima ili prijetnje druge strane ili skupine država«, ² takva će biti mogućće pristupiti analizi pojedinih elemenata tog pojma.

U prvom redu sigurnost podrazumijeva fizičko postojanje države i njezinog stanovništva, kao i glavne atribute nezavisnosti i trajnog materijalnog prosperiteta države. Taj skup nacionalnih interesa je nešto što je svaka državna organizacija spremna staviti na sam vrh svojih političkih prioriteta i spremna je angažirati sve svoje resurse kako bi odbranila te interese. Nesmetana primjena tih elemenata je glavna briga svake vanjske politike i pretpostavlja se da postoji »normalno stanje« međunarodne sigurnosti ukoliko niti jedan element nije ugrožen u bilo kojem pogledu. ³

Uz ovako postavljene definicije strategije i sigurnosti u ispitivanju realiteta stratejske sigurnosti na Mediteranu, treba odmah uzeti u obzir da je to područje najuže povezano s Evropom i da se sve evropske tendencije direktno odražavaju na mediteranskom prostoru. Uzimajući proces evropske sigurnosti i suradnje kao pozitivnu evropsku tendenciju, vrijedno je također ispitati širi koncept evropske sigurnosti koji može voditi definiciji mediteranske sigurnosti.

Evropsku sigurnost moglo bi se definirati kao stanje nepostojanja opasnosti po nacionalnu sigurnost evropskih država, svijest o tom stanju, te skup mjera što ih poduzimaju države radi uspostavljanja stanja bez opasnosti, kako po nacionalne tako i po univerzalne vrijednosti. ⁴ Pod uvjetom da se ta definicija primijeni na evropski prostor, nije teško doći do subregionalnog, mediteranskog sistema sigurnosti. U takvom subregionalnom sistemu sigurnost se manifestira na dva različita načina:

- Prvo, u odnosu na *nacionalnu sigurnost* države postoji nekoliko činilaca:
- strategija nacionalne sigurnosti zasnovana na stalnom jačanju nacionalnih vojnih snaga,

1 *Vojna enciklopedija*, Beograd 1975. Vol. 9, p. 171.

2 M. Bourquin, »Le problème de la sécurité internationale«, *Recueil des Cours de L'Académie de droit International*, 1934. god. 49, str. 473.

3 R. Vukadinović, *Evropska sigurnost i suradnja*, Zagreb 1978, str. 10—12.

4 P. Strpić, *Strateški aspekti evropske sigurnosti — mediteranski odnosi sile*, Zagreb 1985 (magistarski rad) str. 38.

- trajna neutralnost,
- vojno-politički savezi,
- međunarodni ugovori i sporazumi o ograničenju i kontroli vojne sile.

Drugo, u odnosu na *međunarodnu sigurnost* može se promatrati:

- sistem kolektivne sigurnosti
- nesvrstanost kao specijalni oblik sigurnosti.⁵

Konkretna mediteranska situacija promatrana s tog aspekta odmah se pokazuje kao skup različitih pristupa strategiji sigurnosti, što automatski označava i raznolikost praktičkih rješenja.

1. (a) *Strategija nacionalne sigurnosti* manifestira se u stalnom kvantitativnom razvoju nacionalne vojne sile. To se vrši u uvjerenju da će se time reducirati mogućnost izvanjskog napada i da će stalno postojeća i vidljiva vojna sila biti dovoljno sredstvo odvratanja agresije. Unatoč razlikama koje postoje između 17 mediteranskih zemalja u pogledu kvalitete i kvantitete vojne sile, sve one podliježu tom temeljnom i u biti najjednostavnijem konceptu strategijske sigurnosti.

(b) Mir i sigurnost mogu se unaprijediti sredstvima *trajne* neutralnosti i ta pozicija može za države biti korisna na dva načina. U prvom redu time se jača nacionalna sigurnost, a na drugoj strani, postojanje jedne ili više neutralnih država može stvoriti širi pojas neutralnih zemalja, što može imati veliko značenje za sigurnost čitave regije. Niti jedna mediteranska zemlja ne primjenjuje takvu koncepciju neutralnosti — slobodno prihvaćenu ili nametnutu od strane izvanjskih snaga. Međutim, određeni elementi neutralnosti mogli bi se tražiti u specifičnom albanskom položaju. Albanija nije više članica istočne vojno-političke integracije, nije pristupila zapadnoj alijansi, ne izjašnjava se za politiku nesvrstanosti (štoviše jedan je od najžešćih kritičara te politike) i nije pokazala niti interes za politiku neutralnosti. Ipak, može se utvrditi da je makar s obzirom na strategiju sigurnosti Albanije izabrala specifičnu formu neutralnosti, ili točnije formu kvazineutralnosti.

(c) *Vojno-politički savezi* u poslijeratnoj Evropi postali su klasičan oblik političkog angažiranja, ali u isto doba to je i važan oblik rješavanja nacionalne sigurnosti. Ti odnosi su isto tako preneseni i na mediteranski region, gdje se niz država izjasnio za NATO-ovski vojno-politički savez, smatrajući da je to najbolje rješenje za jačanje njihove nacionalne sigurnosti.

(d) Za razliku od oblika jačanja vojne sile, ograničenje i kontrola oružja predstavljaju kompletno drukčiji metod kojim se želi postići u biti isti cilj: jačanje sigurnosti uz manje sredstava vojne sile (uz njezinu znatno manju finansijsku cijenu i brojnost ljudstva). Utvrđivanje balansiranih odnosa, zasnovanih na načelima jednakosti i jednake sigurnosti može voditi takvim međunarodnim odnosima u kojima će biti striktno definirana »pravila igre i ponašanja«. Čak ako ta pravila sama po sebi i nisu dostatno jamstvo, ona pridonose nacionalnoj sigurnosti na dva različita načina:

- putem multilateralnih sporazuma i ugovora koji su otvoreni svim zemljama i čiji su potpisnici u većem ili manjem broju i mediteranske zemlje,

⁵ Ibid, str. 44—46.

- putem međunarodnih ugovora sličnog karaktera koji su otvoreni samo zemljama Evrope dio mediteranskih zemalja može se, također, uključiti.

2. (a) S obzirom na međunarodnu sigurnost, rješenje u obliku sistema *kolektivne sigurnosti* UN nije dobilo svog korijena niti u Evropi ni u mediteranskoj subregiji. Tendencija osiguranja individualne nacionalne sigurnosti i pristupanje vojno-političkim alijansama uz nerazvijenost ideja kolektivne sigurnosti UN eliminirale su mogućnost stvaranja takvog cjelovitog oblika sigurnosti. Marginalni pokušaji angažiranja UN (Cipar) tek su naznačili mogućnost sigurnosnog djelovanja svjetske organizacije, no to je veoma daleko od realizacije nekog šireg sistema kolektivne sigurnosti.

(b) *Nesvrstanost kao pokret* nedvojbeno se temelji na univerzalnim aktivnostima iako je po broju članica (Jugoslavija, Malta, Cipar) ona najmanje zastupljena u evropskim prostorima. No, s druge strane, nesvrstanost je politička doktrina i pokret koji okuplja i niz zemalja mediteranske subregije. Uz tri evropske zemlje još šest arapskih zemalja s južnih mediteranskih obala prihvaća nesvrstanost i traži mogućnost za rješavanje političkih i ekonomskih pitanja uz pomoć akcija pokreta. Nesvrstanost kao oblik sigurnosti je posebno značajna i zbog toga što po riječima jednog jugoslavenkog autora »... bez uspostavljanja mehanizma kolektivne bezbednosti i konačno bez slepog verovanja u delotvornost principa kolektivne bezbednosti — svi za jednog jedan za sve — osiguravaju nacionalnu bezbednost država i međunarodnu bezbednost. Politika i pokret nesvrstanosti nastoje da dođe do tog cilja iskorjenjivanjem uzroka rata, stvaranjem novog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa iz kojih će biti isključeni eksploatacija, dominacija i hegemonija, kao osnovni uzroci i vidovi ugrožavanja nacionalne i međunarodne bezbednosti.«⁶

Taj u biti veoma heterogeno postavljen skup rješavanja mediteranskih nacionalnih strategija sigurnosti u praktičnom smislu temelji se na dva dominirajuća oblika: polijeganju na nacionalnim snagama i djelovanju unutar vojno-političkog saveza NATO. Uz taj faktički sistem vojno-strategijskih mjera postoje, naravno, i određena druga ideološko-politička određenja koja mogu, posebno u nekim kriznim situacijama, utjecati na to da se traže prijateljstva i na drugoj strani (SSSR), čime se uspostavlja stanoviti oblik balansirano prisustva supersila na Mediteranu.

Mjere za jačanje mediteranske sigurnosti

Sadašnje stanje, a i pogled u budućnost, jasno pokazuju da se u temeljnim određenjima strategije nacionalne sigurnosti u ovom dijelu svijeta ne mogu očekivati bitnije promjene. No, unatoč toga, vrijedno se zapitati da li postoje mogućnosti za uspostavljanje sigurnosti na Mediteranu na nekim drukčijim temeljima koji bi vodili računa o specifičnosti odnosa, djelovanju vanjskih sila ali isto tako i o želji mediteranskih država i naroda da sa više optimizma gledaju u vlastitu budućnost.

Držeći se kriterija realnosti i postupnosti čini nam se da bi u ovom trenutku jedino skup mjera koje bi težile jačanju sigurnosti na Mediteranu mo-

gao poći od umjerenih koraka koji bi svim zemljama pokazali želju za mijenjanjem postojećih odnosa i održavanje pune nacionalne sigurnosti, ali uz manje vojnih izdataka, smanjenje prisustva stranih vojnih sila i stvaranje uvjeta za plodniju međusobnu suradnju mediteranskih zemalja.

Ta nova vrsta sigurnosti mediteranskih zemalja trebala bi počivati na mjerama koje bi se zajedničkim djelovanjem postupno ostvarile a ogledale bi se u:

1. uvođenju na području Mediterana mjera za jačanje povjerenja,
2. zamrzavanju i postupnom smanjivanju mediteranskih flota,
3. zamrzavanju vojnih budžeta svih mediteranskih zemalja,
4. neširenju vojnih saveza i zabrani otvaranja novih vojnih baza,
5. pretvaranju Mediterana u zonu mira.⁷

1. *Mjere za jačanje povjerenja (CMB)* ušle su u praksu evropskog političkog djelovanja u Završnom dokumentu iz Helsinkija i dosadašnji razvoj evropskih odnosa pokazao je svu njihovu opravdanost. Njihova suština svodi se na smanjivanje snaga angažiranih u vojnim manevrima, najavu vojnih manevara određenog opsega i razmjenu promatrača. Razvoj odnosa u Evropi nakon Helsinkija pokazuje konkretne primjere realizacije tih mjera u praksi, i to kako između blokova, tako isto i između neutralnih i nesvrstanih zemalja, što svakako doprinosi stvaranju boljih odnosa u Evropi.

Međutim, te mjere nisu prenesene i na područje Mediterana gdje su upravo izvanmediteranske zemlje nastavile s gomilanjem oružja i stalnim jačanjem vojnog prisustva, koje, istodobno, pokazuju kao simbol svoje permanentne zainteresiranosti za taj dio svijeta. S obzirom na savezničke odnose, zatim procjene vlastite sigurnosti i blizinu kriza, razumljivo da su i mediteranske zemlje također uključene u taj proces povećavanja svojih vojnih snaga.

Osobita opasnost pojavljuje se sve više u nuklearizaciji mediteranskog prostora, jer je i na jednoj i na drugoj strani angažiran sve veći broj aviona osposobljenih za nuklearno djelovanje, modernizira se raketno-nuklearne sisteme i dolazi do većeg isticanja prisutnost nuklearnih podmornica.

Za najnoviji razvoj odnosa na Mediteranu na sigurnosnom planu značajno je i to da je on zbog interesa dviju supersila izuzet iz napora za smanjivanjem oružja. Za razliku od Indijskog oceana ili Središnje Evrope, oko kojih barem supersile pregovaraju i nastoje donekle smanjiti stupanj svoje prisutnosti, Mediteran je sasvim izvan tih tokova, pa čak ni mjere iz Završnog dokumenta KESS-a nisu prenesene na ovaj region.

Na Beogradskom i Madridskom sastanku Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji jugoslavenska delegacija predložila je da se upravo zbog takvog stanja primijeni na Mediteran tzv. pomorska komponenta kao prvi korak. To bi značilo da se pored međusobne notifikacije vojnih manevara i pokreta kopnenih snaga vrši i notifikacija manevara i pokreta pomorskih snaga na način koji bi bio prihvatljiv za sve zemlje.

Posebno značenje u ovom zapaljivom dijelu svijeta imalo bi suzdržavanje zemalja od svih oblika vojnih aktivnosti koje bi mogle dalje održavati ili zaoštavati zategnutost. Veći vojni pokreti i manevri, osobito u blizini granica

7 R. Vukadinović, *Prospects for Mediterranean Security*, The Florida State University: Proceedings & Reports, Florida 1983, god. 17, str. 51-57.

drugih zemalja, mogu izazvati ozbiljne posljedice, pogotovo ako u njima sudjeluju i snage jedne od supersila.

U međuvremenu na raznim stranama čuju se glasovi da bi pomorska komponenta sigurnosti trebala postati nadopuna već prihvaćenih mjera za jačanje povjerenja. Uz mogućnost rješavanja pitanja pomorske komponente, koju je moguće ostvariti na širem evropskom planu, ne treba isključiti i drugu mogućnost da se tom pitanju pristupi u regionalnim okvirima. U tom slučaju Mediteran bi imao izgleda za unošenje tih mjera u praksu postojećih mediteranskih odnosa. Njihov sadržaj bi bio u:

- Obvezi priobalnih država da unaprijed notificiraju manevre svojih pomorskih snaga ili pak snaga sastavljenih od pomorskih jedinica više država. Ta notifikacija bi trebala biti uručena svim državama 21 dan unaprijed i u obavijesti bi trebalo iznijeti cilj manevara, broj država angažiranih u njima, tipove brodova, brojčanu snagu kao i vrijeme trajanja manevara.
- Razmjeni promatrača iz priobalnih država koji bi ili boravili na brodovima zemalja koje organiziraju manevre ili bi sa svojih brodova pratili odvijanje manevara.
- Značajni pokreti pomorskih snaga spadali bi u cjelini pod odredbe Završnog akta, te bi u slučaju zamjene većeg dijela brodova ili unošenja novog naoružanja država bila, također, dužna o tome obavijestiti ostale zemlje.
- Dugoročni cilj svih tih mjera svodio bi se na postupno ograničavanje opsega manevara i područja na kome bi se oni održavali.

Ovim mjerama zahvatile bi se snage pojedinih zemalja, a isto tako i pomorske snage superdržava kada sudjeluju u misijama manevarskog karaktera zajedno s članovima blokova. Na taj način proširio bi se i opseg mjera i broj zemalja koje bi jačale oblik povjerenja, odnosno u širem smislu sigurnost. Ako bi došlo do prihvaćanja ovih mjera one bi najprije trebale obvezivati sve zemlje sudionice Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji, ali bi bilo neophodno založiti se da odmah nakon prihvaćanja dođe do njihovog proširenja na ostale mediteranske zemlje. Na taj način u vodama Mediterana mogao bi se izgraditi cjelovit sistem mjera za jačanje povjerenja, te bi pomorska komponenta sigurnosti postala osnov na kome bi se dalje moglo razvijati nova rješenja.

2. Polazeći od realnosti interesa i ciljeva supersila i njihovog objektivnog prisustva u razvoju novih odnosa koji bi mogli voditi razoružanju, svakako da bi smirivanju odnosa pridonijelo *zamrzavanje njihovih flota*. Zadržavajući u prvoj fazi njihov postojeći opseg ne bi se ugrozilo ničije interese, niti pozicije, s obzirom da je u grubim crtama i na tom planu već uspostavljena stanovita ravnoteža.⁸

U drugoj fazi trebalo bi prići postupnom, također balansiranom smanjivanju vojnih snaga supersila, što bi imalo velikog pozitivnog efekta na ukupnost mediteranskih odnosa.

⁸ V. J. W. Lewis, Jr., *The Strategic Balance in the Mediterranean*, American Enterprise Institute for Public Research, Washington D. C. 1976; T. H. Etzold, »The Soviet Union in the Mediterranean«, *Naval War College Review*, srpanj/kolovoz 1984.

Mediteranske zemlje, naravno, nisu u mogućnosti nametnuti neke oblike zamrzavanja flota superdržavama, ali su u stanju koristiti svaku priliku da se jača ideja o novim odnosima koji će unapređivati sigurnost svih mediteranskih država, bez obzira da li su one na sjevernim ili južnim obalama Mediterana. Osim toga, ne treba zaboraviti da unatoč ojačane strategijske vrijednosti Mediterana u slučaju nekog povoljnijeg razvoja američko-sovjetskih odnosa može doći do situacije u kojoj bi obje sile pokazale interese da smanje svoje prisustvo u toj regiji ili bar da ga zamrznu za određeno vremensko razdoblje. Ukoliko bi se povoljno razvijali ostali oblici američko-sovjetskog pregovaranja, moglo bi se inzistirati da se i Mediteranu pride na nov način. Balansirano zamrzavanje pomorskih snaga ne bi pridonijelo mijenjanju ničijih pozicija, a eventualno kasnije balansirano smanjivanje pomorskih efektiva ne bi izmijenilo mogućnosti njihovog stvarnog djelovanja.

Zbog svega toga inzistiranje na toj ideji, koliko god se ona činila udaljenom i vizionarskom u sadašnjem trenutku, može pokazati svoje rezultate pod uvjetom da ona postane dio šireg programa akcije mediteranskih zemalja koje moraju biti najviše zainteresirane za pitanja svoje vlastite sigurnosti. A razumljivo je da nema sigurnog Mediterana, ukoliko se u njegovim vodama bez ikakve kontrole i bez mogućnosti zadržavanja opsega, kreću strane flote koje osim toga imaju otvorene mogućnosti kvantitativnog i kvalitativnog jačanja. Zamrzavanje flota supersila, iako nije samo sebi cilj, može biti značajno sredstvo u kreiranju prema cilju — stvaranju slobodnog Mediterana u kome će se realizirati novi odnosi, prvenstveno mediteranskih zemalja.

3. *Zamrzavanje vojnih budžeta* relativno je stara politička inicijativa kojom se u raznim fazama poslijeratnog razvoja nastojalo stvoriti takve situacije u kojima bi se na univerzalnom planu pristupilo zadržavanju rasta vojnih budžeta. Iako je mjera pretežno zamišljena kao početni korak u pravcu razoružanja, čak i kao oblik zadržavanja utrke u naoružanju, ona je sama po sebi pozitivna.

Uoči Specijalnog zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda o razoružanju 1978. u nizu država razrađeni su prijedlozi koji upravo ističu ovaj element zamrzavanja vojnih budžeta. S njime su mnoge delegacije došle na zasjedanje u New Yorku uvjerenе da se u situaciji razvijene vojne tehnologije i manje više čvrsto uspostavljenih balansa sile nalazimo u fazi kada je bar moguće zadržati tu potrošnju na postojećoj razini.

S obzirom na permanenatnost bliskoistočne krize Mediteran u tom pogledu možda predstavlja nešto složeniji problem. Naime, za razliku od mnogih drugih dijelova svijeta, gdje bi se moglo očekivati brže i lakše realiziranje zamrzavanja, bliskoistočna kriza stalno otvara nove mogućnosti vojne potrošnje i niti jedna od strana u konfliktu nema dovoljno povjerenja u drugu di bi odustala od gomilanja oružja.

No, s druge strane, ako bi se na univerzalnom planu postiglo neka rješenja koja bi zajamčila zamrzavanje vojnih budžeta, sigurno je da bi ta mjera morala naći, prije ili kasnije, svog odjeka i u mediteranskih zemljama, pa čak i u onih koje se nalaze u bliskoistočnom sukobu.

Zamrzavanje vojnih budžeta i na Mediteranu moralo bi biti postavljeno kao početna mjera, koja bi kasnije vodila smanjivanju naoružanja u regionalnim razmjerima. Naravno, da bi pri tome sva opća načela, prvenstveno

jednake sigurnosti, pariteta i ravnopravnosti morala vrijediti i za mediteranske zemlje.

4. Iako se na mediteranskim obalama nalaze blokovski svrstane zemlje kao i one nesvrstane, razumljivo da je u dodiru blokova i njihovih velikih predvodnika stalno otvoren prostor za stanovito popunjavanje vakuuma ili uključivanje novih zemalja u mrežu blokova ili njihovih vojnih baza. Ako se k tome doda vrlo fluidna situacija koja postoji u cjelini na afričkom kontinentu, razumljivo da bi *zabrana širenja blokova novim članicama ili pak zabrana otvaranja novih vojnih baza* imala, također, veliko značenje.

Uključenje Španjolske u NATO, i njezino članstvo u Evropskoj ekonomskoj zajednici trebaju po mišljenju zapadnih stratega osigurati miran razvoj u sklopu tzv. zapadne demokracije. Iako se tim uključivanjem u vojno-strategijskom smislu odnosi na Mediteranu ne remete, s obzirom na to da su Amerikanci već godinama prisutni na španjolskom tlu sa svojim zračnim i pomorskim bazama, ipak je uključivanje Španjolske u NATO u političkom smislu utjecalo na ukupan balans odnosa.

S druge strane, nestabilne prilike na Bliskom istoku i u širem smislu u Africi otvaraju mogućnosti za tzv. popunjavanja praznih prostora i otvaranje novih vojnih i pomorskih baza u raznim zemljama. Ako bi mediteranske zemlje, a naravno i supersile, prihvatile zabranu proširenja blokova i otvaranja novih vojnih baza to bi u političkom smislu u velikoj mjeri unaprijedilo situaciju na Mediteranu, a moralo bi utjecati i na mogućnosti provođenja razoružanja kao dugotrajnog i postupnog procesa.

Cinjenica da bi mediteranske zemlje startale s današnjih pozicija pružila bi im osjećaj pojačane sigurnosti, što bi posebno bilo korisno za nesvrstane zemlje koji bi točno znale svoje pozicije i mogućnosti, namjere drugih zemalja i, što je od osobite važnosti, pravce akcija supersila. Na osnovi toga mogle bi znatno sigurnije planirati svoj budući razvoj.

5. *Realizacija zone mira i suradnje na Mediteranu i Bliskom istoku* ima svoju dulju tradiciju i jednog dana mogla bi u praksi odnosa imati izvanredno veliko značenje.

Ideja bezatomske zone nastala je uporedo s gomilanjem atomskog, a kasnije raketnog oružja i zamišljena je kao koncept koji će državama koje na svom teritoriju budu bez atomskog, kasnije nuklearnog, oružja pružiti jamstvo da ih druge — nuklearne zemlje — u slučaju napada neće napasti nuklearnim oružjem. Već iz ovako vrlo sumarnog koncepta vidljivo je da se radi o dva skupa aktera: nenuklearnim zemljama koje tvore zonu i zemljama koje raspolažu nuklearnim oružjem. Obveze nuklearnih zemalja svode se na neprihvatanje na svom teritoriju nuklearnog oružja, a za uzvrat one dobijaju jamstvo od strane nuklearnih zemalja da protiv njih neće biti primijenjeno nuklearno oružje.

Neposredno nakon lansiranja prvih ideja o stvaranju zona bez nuklearnog oružja u Središnjoj Evropi, zatim na području evropskog Sjevera došlo je do spominjanja mogućnosti stvaranja bezatomske zone na Balkanu. Kasnije je Balkanu dodano i jadransko područje, da bi se 1963. godine pojavio koncept bezatomske zone na Mediteranu.

Kao glavni zagovornici realizacije bezatomskih zona na Jugu Evrope javljali su se uglavnom Sovjetski Savez i Rumunjska, koji su smatrali da je zbog gomilanja oružja na strani NATO-a potrebno s južnih bokova odstraniti

nuklearne bojeve glave. Međutim, u stanovitim fazama ideja je našla svog odjeka i u drugih zemalja koje su postale posebno zainteresirane mogućnostima stvaranja zone u svjetlu postignutih rezultata. Realizacija zone u Latinskoj Americi, svakako, da je i na tom polju utjecala na oživljavanje ideje o nenuklearnoj zoni ili kasnije o pretvaranju Mediterana u zonu mira.

S druge strane, evidentno je da je politički razvoj odnosa u ovom dijelu svijeta presudno utjecao i na postavljanje ovog koncepta i jačanje šansi za njegovo postizanje.

Stvaranje nenuklearne zone na području Srednjeg istoka i njezino eventualno proširenje imalo bi izvanredno veliko značenje za čitavo područje Mediterana. Isto tako kao što je nemoguće odvajati pozitivan sveevropski razvoj od kretanja na Mediteranu, tako je isto nemoguće i na Mediteranu poduzimati neka parcijalna rješenja koja bi se odnosila tek na jedan dio zemalja. Stoga denuklearizacija ostaje kao vrlo važna mjera političko-vojnog karaktera koja bi ubrzo mogla dati snažnog efekta u općem razvoju odnosa.

Toga su svjesne posebno nesvrstane zemlje, koje se već godinama organizirano zalažu za stvaranje na Mediteranu zone mira i suradnje.⁹ Taj koncept koji je svakako širi, uz potrebu denuklearizacije prostora otvara i mogućnosti razvijanja novih odnosa u cjelokupnom mediteranskom području. S druge strane, on polazi od realnosti sadašnjeg stanja i poziva u prvom redu supersile da poštuju takvu zonu. Uklanjanjem njihovih nuklearnih efektivna iz voda Mediterana ubrzalo bi se proces denuklearizacije ostalih mediteranskih zemalja (Francuska), stvorile bi se mogućnosti za smanjivanje naoružanja i pretvaranje Mediterana u područje ispunjeno suradnjom svih zemalja i naroda.

U suvremenim uvjetima kada se čitav svijet sve više povezuje i kada razgranati tokovi međuzavisnosti spajaju različite države i mediteranske zemlje dobivaju nove mogućnosti da na drugačiji način rješavaju pitanja svoje sigurnosti. Samim tim u drugom svjetlu se pojavljuje i pitanje naoružanja, odnosno razoružanja. Pozitivni razvoj međunarodnih odnosa zabilježen u doba detanta i neprekinuta linija kontinuiteta akcije dijela zemalja jasno ukazuju i na daljnje mogućnosti drukčijeg razvoja odnosa na Mediteranu. U takvim uvjetima i mediteranske zemlje dobivaju šanse za realizaciju novih oblika svoje sigurnosti i smanjivanje golemog tereta vojnih izdataka koji su im nametnuti kao proizvod nenormalnog stanja u međunarodnim odnosima.¹⁰

9 V. *Documents from the Seventh Conference of Heads of States or Governments*, New Delhi, March 7—12. 1983, Doc. A/38/132.

10 V. *Documents of the United Nations devoted to: Strengthening of Security and Cooperation in the Mediterranean Region: A/RES. 36/102, 9 Dec. 1981, A/Res. 37/118, 16 Dec. 1982; Documents of the Conference on Security and Cooperation in Europe* (UN call br. 327.394 (063) C748, str. 31—32).

Radovan Vukadinović

SECURITY STRATEGIES OF MEDITERRANEAN COUNTRIES

Summary

The Mediterranean, the barometer of the World's political climate, has vast strategic importance. The seventeen Mediterranean countries have diverse economic, political, socio-cultural and religious features. Depending on their specific positions, Mediterranean countries adopt different security strategies. Some of them belong to NATO, others rely on their own armed forces. The powerful naval fleets of the super-powers control the sea. The desire for independence or for the consolidation of their sovereignty have led several countries in the area to call for demilitarization, neutralization and the transformation of the Mediterranean Sea into a »zone of peace and cooperation«. This is the long-range security strategy of the Mediterranean nonaligned countries.